

תוכן עניינים

מבוא.....	3
1. תפיסת הרפואה היהודית מתקופת המקרא עד תקופתו של הרמב"ם, וגישתו הרציונליסטית של הרמב"ם.....	7
2. השפעת גישתו של הרמב"ם בימי הביניים ובעת החדשה המוקדמת, ותומכיה.....	12
3. הגישה המיסטית היהודית המתנגדת לגישתו של הרמב"ם.....	17
סיכום.....	22
ביבליוגרפיה.....	25

מבוא

החל מתקופת המקרא, לאורך תקופת התלמוד ועד לימי הביניים, הרפואה היהודית התבססה בעיקר על תרופות נטולות בסיס אמפירי כגון תפילות, סגולות ותרופות מאגיות. אחת הסיבות לשימוש בתרופות אלו היא התפיסה התרבותית האמונית שמקור המחלות הוא על טבעי ועל כן המחלות הן אלוהיות וניתנות לטיפול באמצעות תפילות, סגולות והוראת החכמים היהודים.

בספר במדבר מסופר כי במהלך נדידתו של עם ישראל במדבר, קצרה נפש העם והם החלו להתלונן על משה ואלוהים. כתגובה אלוהים שלח "נחשים שרפים" שהכישו והרגו רבים מהעם. עם ישראל פנה למשה בבקשת סליחה ומשה התפלל לאלוהים וביקש לסייע לעם ישראל. אלוהים נתן למשה הוראה "עֲשֵׂה לָךְ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־גֵּיס וְהָיָה כְּלִי־הַנְּשׁוּף וְרָאָה אֹתוֹ וְחָי" (במדבר פרק כ"א פסוק ח'). על פי המתואר במקרא, שרף זה, שמכונה "נחש הנחשת", היה מרפא לעם וכל מי שהוכש והתבונן בו ניצל ממוות. סיפור זה הוא דוגמה לפתרונות שהיהדות הקדומה מצאה למחלות ומגיפות, שילוב של תפילה עם כוחות מאגיים והללו פתרו את הבעיות של עם ישראל.

לאורך שנים רפואה מסוג זה נתנה מענה לעם היהודי אך עם התפתחות העולם ניכר היה כי התרופות נטולות הבסיס האמפירי לא נותנות מענה רפואי הולם למגיפות ומחלות שהתפתחו בעולם.

במאה ה-12, נולד משה בן מימון, לימים הרמב"ם, והביא שינוי לעולם הרפואה היהודי. גישתו הייתה שלפני מתן טיפולים רפואיים יש לשנות את אורחות החיים ולהקפיד על הרגלי תזונה נכונה על מנת למנוע מחלות. בנוסף לכך, הרמב"ם דגל בשיטת הגוף והנפש ובכך נתן גם מענה הוליסטי מתוך מחשבה שכאשר יש קושי נפשי הוא משפיע על הפן הפיזי של הגוף ולכן צריך לתת מענה הוליסטי כחלק מאמצעי הטיפול. תפיסות אלו היו השפעה של תפיסות רפואיות שרווחו במאות הרביעית והשלישית לפני הספירה, בעת העתיקה, החל מתקופתו של אפלטון, הוגה הרעיון הפילוסופי שמאחורי הטיפול ההוליסטי.

בעבודה זו אציג את גישתם של החכמים היהודים הקודמים לרמב"ם, אנסה לאפיין את המיסטיקה היהודית העתיקה ומשם אבקש לחקור את גישתו הרציונליסטית של הרמב"ם והשפעתה על עולם הרפואה היהודי. בנוסף, אדון בוויכוח שגישה זו עוררה בין רבי אברהם אבן עזרא לבין הרמב"ם והרשב"א כפי שעולה מתוך כתבי הראשונים.

הסיבה בעטיה בחרתי להתמקד בעבודתי ברפואתו הרציונליסטית של הרמב"ם והשפעתה על הרפואה היהודית הקדומה היא מתוך אמונה שניתן לשלב את הגישה האריסטוטלית עם הגישה היהודית. בילדותי חונכתי במסגרות חרדיות ושם הכרתי את אורח החיים המיסטי כצורת החיים השולטת. כשגדלתי נחשפתי לדרכים נוספות והבנתי שניתן לשלב בחיי הדת גישות רציונליסטיות, מדע והיגיון. הרמב"ם היה הראשון ששילב את תורתו של אריסטו עם היהדות ודרך החשיבה שלו הפעימה אותי. על כן בחרתי לחקור את תורת הרמב"ם ואת השפעתה על היהדות.

בפרק הראשון אתמקד בתפיסת הרפואה היהודית הקדומה החל מתקופת המקרא ועד לימי הביניים, תוך שימת דגש על יחסם של החכמים לגוף האדם הן במקרא והן בתלמוד, גישתם למחלות והפתרונות אותם הציעו לעם. הסתמכתי על מקורות מידע מקראיים, מקורות מהתלמוד הבבלי ומקורות מהראשונים. מקורות מידע אלו לוקים בחסר מכיוון שהללו לא נכתבו במקור כספרי רפואה אלא כסיפורים היסטוריים ומיתולוגיים וכדיונים הלכתיים. עם זאת, ניסיתי ללקט מידע מהתקופות השונות על מנת לחבר

פרק ב'

השפעת גישתו של הרמב"ם בימי הביניים ובעת החדשה המוקדמת, ותומכיה

כפי שזכר בפרק ראשון, בספרות חז"ל, מובאים שיטות שונות של התרפאות, מרשמים של תרופות ודרכי רפואה שונים. רבים מתרופות אלו, נשענות על תפיסות מאגיות שונות ודרכי כישוף אשר היו נהוגות ומקובלות בעת העתיקה. בפרק הקודם אף הובא כי הרמב"ם היה מהמתנגדים הראשיים לדרכי רפואה אלו, אף על גב שהן נזכרו בתלמוד. הדעות בנוגע ליחס לרעיונותיו, שהיו מהפכניים, באותה תקופה היו חלוקות.

עם זאת, דברי הרמב"ם החלו לחלחל לתוך המסורת היהודית ועד היום ניתן לראות את השפעתו הרבה על עולם היהדות בכלל ועל עולם הרפואה היהודי בפרט. כבר בתקופתו של הרמב"ם ניתן למצוא חכמים שונים שהתנהלו על פי תורתו והתבססו על דבריו על מנת להתיר שימוש ברפואה שאינה מבוססת על דברי חז"ל. הרמב"ם היה מאד נחוש בדעתו ותורתו הייתה מאד ברורה ואט אט החלה לחדור לרפואה היהודית והחלה לשנות אותה. עם זאת, בתחילת התהליך ניתן לראות שגם הללו שהתבססו על דברי הרמב"ם לא הצליחו לנתק את הסתכלותם לגמרי מהרפואה הקדמונית ושילבו את הרפואה העתיקה עם הרפואה החדשה.

בפרק הקודם הוזכר גם כי העיסוק בקבלה המעשית היה המאפיין המרכזי של פעילותם של בעלי השם, ואף רבים מבעלי השם היו רבנים ותלמידי חכמים. אין ספק כי לשימוש ב"שמות" ניתנה לגיטימציה רחבה בקרב חוגי הרבנים, התנגדותו של הרמב"ם נבעה הן משיקולים תאולוגיים והן משיקולים 'מדעיים', הרמב"ם שלל לחלוטין את התפיסה המייחסת לשפה כוח מחולל משל עצמה, ועל כן שלל את כוח השמות, פנייה לקמעות ושימוש בפסוקים לצורכי רפואה.

דוגמא לחכם, אשר חי במקביל לרמב"ם, ואשר מצד אחד נראה כי קיבל את השקפתו הפילוסופית של הרמב"ם ומצד שני התנגד לשלילה הנחרצת של הרמב"ם את תורת האסטרולוגיה והמאגיה, הוא יהודה אלחריזי. אלחריזי חי בין השנים 1225-1265¹, בטולדו², בירתה של קשטיליה הנוצרית³. אלחריזי ביטא את תפיסת עולמו באמצעות כתיבת סיפורים שונים. אחד מסיפוריו חוברו כמענה לפולמוס הרמב"ם אשר יצא נחרצות נגד המאגיה⁴, וזאת למרות שניתן לראות כי אלחריזי כן תמך בהשקפתו של הרמב"ם, בכך שאלחריזי תרגם את מורה נבוכים שלימים תורגם ללשונות רבים⁵.

במחברת מספר עשרים ושתים המכונה 'חוזה בכוכבים', מסופר על חוזה בכוכבים ערבי העומד בשער העיר והוא פונה לאנשים שונים על מנת להציע את שירותו. החוזה מסתייע

¹ ראה יוסף סדן, "רבי יהודה אלחריזי כצומת תרבות" פעמים (68) 1996 עמ' 39.

² סדן, עמ' 26-27.

³ בניגוד לרוב ערי קשטיליה הוסיפה טולדו להיות מרכז של תרבות ערבית ושל תרגומים כשלושה דורות לאחר הכיבוש הנוצרי.

⁴ אברהם ש. הלקין, מבוא לאיגרת תימן (ניו-יורק: האקדמיה האמריקאית למדעי היהדות, תשי"ב).

⁵ יוסף יהלום, יהושע בלאו, מסעי יהודה (ו) (ירושלים: יד יצחק בן-צבי, 2003), שיר נ"ב.